

Suomi ja eurooppalainen kulttuuriperintö

Johanna Turunen, Tuuli Lähdesmäki,
Ulla Salmela & Virpi Mäkinen

Euroopan kulttuuriperintötunnus (EHL) on keskeinen osa Euroopan unionin (EU) vahvistuvaa kulttuuri- ja identiteettipolitiikkaa. Suomi liittyi mukaan kyseiseen unionin toimeen marraskuussa 2018. EUROHERIT-tutkimushankkeen järjestämässä paneelissa keskusteltiin suomalaisen ja eurooppalaisen kulttuuriperinnön välisistä suhteista ja EHL:n Suomelle tuomista mahdollisuuksista ja haasteista. Paneelissa olivat keskustelijoina Tuuli Lähdesmäki (Jyväskylän yliopisto), Virpi Mäkinen (Keski-Suomen Museo) ja Ulla Salmela (Museovirasto). Paneelin puheenjohtajan toimi Johanna Turunen (Jyväskylän yliopisto). Paneeli järjestettiin osana eurooppalaista tutkijoiden yötä ja kulttuuriperinnön eurooppalaista teemavuotta 2018.

Euroopan kulttuuriperintötunnus

Kulttuuriperinnöllä on ollut kasvava rooli keskustelussa Euroopan tulevaisuudesta viime vuosien aikana. Kriisien kanssa painivalle EU:lle kulttuuriperinnöstä on muotoutunut yksi keino tukea kult-

tuurista jatkuvuutta ja uskoa yhteiseen tulevaisuuteen. Vuonna 2011 lanseeratun Euroopan kulttuuriperintötunnuksen (EHL) tavoitteena on koota yhteen Euroopan tasolla merkityksellisiä paikkoja ja tapahtumia. Euroopan komission koordinoiman ohjelman painopiste on kohteissa, joiden kautta voidaan kertoa suurta eurooppalaista tarinaa ja nostaa esiin kohteita, jotka symboloivat Euroopalle tärkeitä arvoja ja historiaa. EU:lle keskeisten symbolisten virstanpylväiden ohella tunnuksen saaneet kohteet kattavat laajasti eurooppalaisen historian ja kulttuurin keskeisiä elementtejä antiikin Kreikasta Puolan Solidaarisuus-liikkeeseen. Vuoteen 2018 mennessä tunnuksen on saanut 38 kohdetta eri puolilta Eurooppaa. Kohteiden kirjo ulottuu museoista ja arkeologisista kaivauksista muistomerkkeihin ja arkistoihin.

Virallisten tavoitteiden mukaan EHL pyrkii ennen kaikkea lisäämään EU:n kansalaisten Eurooppaan kuulumisen tunnetta Eurooppaan ja tukemaan kulttuurien välistä dialogia. Molemmat näistä tavoitteista tukevat EU:n roolia kulttuurisena toimijana sen poliittisen ja taloudellisen toimijuuden rinnalla. Monumentaalisuuden tai esteettisyyden sijaan EHL-kohteiden valinnassa keskeinen kriteeri on ”eurooppalainen merkittävyys”. Kohteiden kautta tuodaan esiin eurooppalaisina pidettyjä arvoja ja ilmi-

öitä, kuten demokratiaa, ihmisoikeuksia, solidaarisuutta, tieteen kehitystä, ja kulttuurisen monimuotoisuuden arvostamista.

Jyväskylän yliopistossa syyskuussa 2018 järjestetyssä paneelissa keskusteltiin suomalaisen ja eurooppalaisen kulttuuriperinnön välisistä suhteista ja EHL:n Suomelle tuomista mahdollisuuksista ja haasteista. Paneelissa olivat keskustelijoina **Tuuli Lähdesmäki** (Jyväskylän yliopisto), **Virpi Mäkinen** (Keski-Suomen museo) ja **Ulla Salmela** (Museovirasto). Paneelin puheenjohtajan toimi **Johanna Turunen** (Jyväskylän yliopisto). Paneelin järjesti EUROHERIT-tutkimushanke (ERC 2015-2020, www.jyu.fi/euroherit). Hanke tarkastelee EU:n roolia uutena kulttuuriperintökentän toimijana ja sen kulttuuriperintöpolitiikkaa pyrkimyksenä hallita eurooppalaisen kulttuuriperinnön merkityksiä ja tuottamisprosesseja. Vuosien 2017-2018 aikana hanke toteutti laajan etnografisen kenttätöyön yhdessätoista EHL-kohteessa eri puolella Eurooppaa sekä haastatteli kulttuuriperinnön asiantuntijoita EU:n eri toimielimissä.

Mitä kulttuuriperintö on?

Johanna Turunen: Kulttuuriperintö on käsitteenä avoin ja laaja. Monet eri asiat voidaan nähdä kulttuuriperinnök-

si ja onkin usein vaikea määritellä, mikä on kulttuuria, mikä historiaa ja mikä puolestaan kulttuuriperintöä. Tarkkoja rajoja näiden välille ei välttämättä tarvitsekaan vetää. Merkityksien moninaisuus tuo esiin viime vuosina vahvistuneita kulttuuriperintöön kytkeytyviä muutosprosesseja: kulttuuriperintöyhteisöjen kirjo on kasvanut ja erilaiset arvot ovat enenevissä määrin nousseet esiin kulttuuriperintöön liittyvissä keskusteluissa. Pohditaan aluksi, miten te ymmärrätte kulttuuriperinnön käsitteen ja toisaalta, mitä kulttuuriperintö juuri sinulle merkitsee.

Ulla Salmela: Henkilökohtaisesti pidän eniten Euroopan neuvoston Faron sopimuksen I kulttuuriperintömääritelmästä. Se on sympaattinen, ihmislähtöinen ja sen ideana on se, että kaikki menneisyydestä perityt voimavarat, joita pidetään merkityksellisinä ja joita me haluamme siirtää eteenpäin, ovat kulttuuriperintöä. Tässä määritelmässä on tärkeää se, että siinä lähdetään liikkeelle henkilökohtaiselta tasolta, mutta toisaalta määritelmä nousee myös yhteisön tasolle ottaen yksilöt ja yhteisöt mukaan prosessiin tasavertaisina toimijoina. Henkilökohtaisen tason mukaan ottaminen tuo esiin kulttuuriperintöön kiinnostuneita tunnelatauksia. Kulttuuriperintöön liittyy usein tunne, halu tai toive

siitä, että se säilyy, jolloin siinä ei ole enää kyse pelkästään perinnön fyysisyydestä, vaan samalla myös arvoista ja merkityksistä, joita me yksilöinä ja yhteisönä kannamme mukamme.

Faron sopimuksen määritelmä jatkuu siten, että kulttuuriperintöön ”kuuluvat kaikki ihmisten ja paikkojen vuorovaikutuksesta aikojen kuluessa rakentuneen ympäristön osat”. Tämä on puolestaan se aspekti, joka on minulle työni kautta ja henkilökohtaisesti tärkeää – kaikki se, mitä tuolla ulkona on, mitä me ihmiset olemme tehneet ja mikä on meille tärkeää ja mitä me toisaalta haluamme säilyttää. Rakennussuojelun näkökulmasta nämä ovat työlleni keskeisiä kysymyksiä.

Virpi Mäkinen: Olen noin kaksikymmentä vuotta museotyössä seurannut sitä muutosta, mikä kulttuuriperinnön käsitteessä on tänä aikana tapahtunut. Toimintamme on siirtynyt aineellisesta, esineellisestä ja kuvallisesta painotuksesta aineettomaan suuntaan. Faron sopimuksen määrittelyjen lanseeraaminen ja niiden tulo osaksi toimintaamme ovat keskeinen osa tätä muutosta. Kulttuuriperinnön rinnalla kulttuuriympäristö käsitteenä liittyy läheisesti museomme toimintaan ja nämä käsitteet eivät käytännön työssä ole aina kovin erillään toisistaan. Esineet ja kuvat ovat aina

pohjimmiltaan paikkasidonnaisia. Vain tietyt niistä ovat määrityneet museoon kuuluvaksi kulttuuriperinnöksi.

Nykyisin työssämme on havaittavissa siirtymä nykyajan dokumentoinnin suuntaan. Uusissa dokumentointimuodoissa museo ei välttämättä toimijana ole kulttuuriperinnön merkitysten määrittäjä, vaan merkitysten määrittelyihin osallistetaan yhä enemmän ihmisiä yhteisöllisesti. Tästä yhtenä esimerkkinä on muun muassa aineettoman kulttuuriperinnön piirissä tuotettu listaus elävästä perinnöstä, jossa kentältä nousevilla ehdotuksilla on ollut keskeinen rooli.

Tuuli Lähdesmäki: On totta, että kulttuuriperinnön käsite on laajentunut viimeisten vuosikymmenten aikana. Sen semantiikka on muuttunut ja laajentunut ja siihen on tullut uudenlaisia sisältöjä ja merkityksiä. EUROHERIT-hankkeen tutkimuksessa olemme lähestyneet kulttuuriperintöä korostamalla sen prosessuaalista luonnetta eli kulttuuriperinnöksi tuleamista. Tämän näkökulman mukaan mikään asia, objekti tai ilmiö ei ole automaattisesti tai itsestään kulttuuriperintöä. Siihen liittyy aina prosesseja, joiden kautta joistain ilmiöistä ja asioista tulee kulttuuriperintöä. Prosesseihin sisältyy erilaisia valintoja, joissa jotakin identiteetin kannalta merkitykselliseksi koettua valitaan menneisyy-

destä, jotta näitä merkityksellisiä asioita voitaisiin vaalia ja erilaisten toimenpiteiden myötä säilyttää tuleville sukupolville. Tässä mielessä kulttuuriperinnöksi tulemisen prosesseihin liittyy erilaisia arvovalintoja – valintoja siitä, mitä menneisyydestä nähdään arvokkaaksi ja tärkeäksi siirtää eteenpäin. Näihin valintoihin sisältyy myös ideologia ja poliittisia ratkaisuja.

Näen myös samalla tavalla kuin Ulla, että kulttuuriperintöön liittyy myös henkilökohtainen taso. Kulttuuriperinnön kautta voidaan kertoa kertomuksia siitä, keitä me olemme ja mistä me tuleme yksilöinä, mutta myös siitä keitä me olemme yhteisönä ja ryhmänä. Ajattelen, että kulttuuriperintökohteet ovat jonkinlaisia ikkunoita, joiden kautta voimme yrittää ymmärtää muita ihmisiä, mutta toki myös itseämme ja omaa kulttuuriamme ja menneisyyttämme osana tiettyä yhteisöä. Oman tarinamme ohella kulttuuriperintö toimii samalla laajempänä ikkunana, jonka kautta voi yrittää ymmärtää maailmaa ja omaa rooliaan ja positiotaan maailmassa.

Johanna Turunen: Tässä kiteytyikin jo paljon elementtejä viime vuosien keskusteluista kulttuuriperinnön saralla: Yhtäältä uudenlaiset rajanvedot aineellisen ja aineettoman perinnön välillä ja toisena elementtinä henkilökohtainen

taso, joka haastaa yksilöiden ja instituutioiden välisiä rajanvetoja. Yksilöt eivät ole enää pelkästään kulttuuriperinnön kokijoita vaan hyvin merkittävällä tavalla osallisia myös sen määrittelyissä ja tuottamisessa.

Kulttuuriperintö ja yhteiskunta

Johanna Turunen: Siirrytään seuraavaksi henkilökohtaisista ja yhteisöllisistä kulttuuriperinnön tulkinnoista yhteiskunnan tasolle. Mikä tekee mielestänne kulttuuriperinnöstä ja sen suojelusta tärkeää yhteiskunnalle?

Virpi Mäkinen: Maakuntamuseon työntekijänä ajattelen luonnollisesti alueellisesta näkökulmasta. Siihen liittyvät vahvasti kysymykset oman alueen kulttuuriperinnön vaalimisesta, tasa-arvosta ja oikeudesta sivistykseen sekä alueelliseen identiteettiin liittyvät asiat. Perinteisesti näihin asioihin on Suomessa puututtu alueellisen museojärjestelmän kautta. Näen, että oman alueen kulttuuriperinnöstä ja sen monimuotoisuudesta, saavutettavuudesta ja säilymisestä huolehtiminen on alueellisten museoiden näkökulmasta keskeinen asia myös tulevaisuudessa. Tämä järjestelmä tuottaa tietynlaista jatkuvuutta yhteiskunnalle. Mutta myös muutosta tarvitaan. Meidän täytyy miettiä, kuinka voi-

taisiin ottaa osallisuuden ja vuorovaikutuksen mahdollisuuksien näkökulmat vieläkin laajemmin huomioon museoiden toiminnan suunnittelussa. Kuinka museo voitaisiin muuttaa passiivisesta säilyttäjstä ja suojelijasta pikemminkin mahdollistajaksi?

Tuuli Lähdesmäki: Olen samaa mieltä, että juuri vuorovaikutukseen liittyvät merkitykset ovat tärkeitä. Kulttuuriperintö parhaimmillaan lisää ihmisten välistä vuoropuhelua ja dialogia ja tukee eri ihmisten ja ryhmien välistä vuorovaikutusta ja keskinäistä ymmärrystä. Kulttuuriperintö on parhaimmillaan väline tuottaa positiivista kuulumisen tunnetta, yhteisöllisyyttä ja inklusiota yhteiskunnissa. Tämä on samalla se piirre, jota Euroopan unioni Euroopan kulttuuriperintötunnuksella haluaa viedä eteenpäin ja vaalia.

Toki kulttuuriperintö voi myös toimia negatiivisella tavalla. Kulttuuriperinnön kautta voidaan vetää rajoja ja sulkea ulos ja se voi sisältää myös poliittisesti latautuneita yksipuolisia tulkintoja. Näen, että kulttuuriperintökentällä olevilla toimijoilla on tärkeä rooli ulosulkevien kulttuuriperinnön tulkintojen torjumisessa ja vuoropuhelun ja dialogin vaalimissa. Tämä on nähdäkseni yksi keskeisistä kulttuuriperinnön yhteiskunnallisista merkityksistä.

Ulla Salmela: On selvää, että kulttuuriperinnön vaalimiseen tarvitaan myös instituutioita ja kentällä on tarvetta esimerkiksi Museoviraston kaltaisille toimijoille. Kansalaiskyselyissä on käynyt ilmi, että vastaajilla on odotuksia kulttuuriperinnön asiantuntijoita kohtaan, omaehtoiselle toiminnalle toivotaan tukea. Toiminnassamme on vahva näkemys siitä, että kulttuuriperinnön vaaliminen ei ole pelkästään museosektorin tai jonkun muun yksittäisen toimijajoukon asia. Virastomme on samalla linjalla aikaisempien kommenttien kanssa ja ajattelemme, että kulttuuriperintö on yhteiskunnalle välttämätön voimavara, joka kuuluu kaikille.

Kulttuuriperintöön sisältyviä valintoja tulee tehdä vuoropuhelussa ja ruohonjuuritason yhteisöistä ja yksilöistä nouden. Tähän linkittyy ajatus siitä, että kulttuuriperintö on elävää ja se ympäröi meitä kaikkia. Tähän näkökulmaan liittyy myös ajatus siitä, että kulttuuriperinnön käyttö on sen parasta suojelua. Jos kulttuuriperintö ei ole ihmisten käytössä ja saavutettavissa, sen merkitys vähenee. Meillä on aikaisempien sukupolvien jälkiä joka puolella ympärillämme ja näiden jälkien kautta voimme saada perspektiiviä ja uskoa myös tulevaisuuteen.

Johanna Turunen: Yhteisöllisten merkitysten ohella kulttuuriperintöön ja sen

yhteiskunnalliseen merkitykseen linkittyy myös taloudellisia näkökulmia. Kulttuuriperintö ja siihen liittyvä museobuumi Euroopassa on osa myös laajempaa turismikeskustelua. Voidaanko EHL:n kaltaiset ohjelmat nähdä myös turismin näkökulmasta?

Ulla Salmela: Kulttuuriperinnön suojelua on perusteltu pitkään myös välineellisillä arvoilla. Suojelu on koettu tärkeäksi, koska sillä on positiivisia vaikutuksia matkailulle, alueiden elinvoimaisuudelle, työllisyydelle ja monelle elinkeinolle – ja tästä on myös tutkimustietoa. Taloudellisten arvojen rinnalla kuitenkin kulkee vahvasti diskurssi, joka korostaa kulttuuriperinnön itseisarvoa. Museovirasto julkaisi yhdessä ympäristöministeriön kanssa viime vuoden vaihteessa ensimmäisen valtakunnallisen Kulttuuriperintöbarometrin, jossa kansalaiset ottivat kantaa esimerkiksi asennetason väitteisiin kulttuuriperinnöstä ja tuloissa nousi vahvasti esiin, että monille kulttuuriperintö itsessään sisältää korvaamattomia arvoja. Barometrissa itseisarvo nähtiin merkittävänä syynä säilyttää kulttuuriperintöä. Tämä oli huomattavasti vahvempi näkemys kuin esimerkiksi se, että kulttuuriperintö ja siihen liittyvä suojelu olisivat jonkinlaisia rasitteita.

Tuuli Lähdesmäki: Kun puhumme EHL:sta on hyvä muistaa, että kyseessä on brändi tai ainakin siihen Euroopan komissio kovasti pyrkii. Komission tavoitteena on, että EHL:sta muodostuisi vahva oma kulttuuriperintöbrändin, jolla on selkeä brändiarvo samaan tapaan kuin esimerkiksi UNESCO:n maailmanperintölistalla. Kulttuuriperintökohteet pystyvät, niin halutesaan, hyödyntämään brändejä ja kääntämään brändin tuoman tunnettavuuden mahdollisesti myös taloudelliseksi mahdollisuudeksi.

Ulla Salmela: Samalla pitää muistaa, että EHL on vielä nuori brändi verrattuna UNESCO:n maailmanperintöön. Täytyy suhtautua kärsivällisesti siihen minkälaiseksi EHL muotoutuu. Se mil-laiseksi EHL:n brändin arvostus ja sen ympärillä käytävä kilpailu muodostuvat, ovat vielä avoimia kysymyksiä.

Suomi osana eurooppalaisia kulttuuriperintökeskusteluja

Johanna Turunen: Siirrytään seuraavaksi Eurooppaan. Mitä Euroopan unionin kulttuuriperintöön kohdistuneen kiinnostuksen kasvun taustalla on?

Ulla Salmela: Kiinnostuksen taustalla on yleinen kulttuuriperintöpolitiikan

aktivoituminen erityisesti Euroopan unionissa mutta myös Euroopan neuvostossa. Suomi on vuoden 2018 alussa liittynyt Euroopan neuvoston kulttuurireittisopimukseen. Euroopan neuvoston jo vuonna 2005 lanseeraama Faron sopimus puolestaan tuli virallisesti Suomessa voimaan 1.9.2018. Kasva-va kiinnostus on kiteytynyt kulttuuriperinnön eurooppalaiseen teemavuoteen, joka on politiikkatasolla nostanut kulttuuriperintöä EU:ssa uudella tavalla esiin. Samalla EU:n poliittinen ko-
neisto on myös kiinnitetty kulttuuriperintökeskusteluihin. Tämä noste omalta osaltaan ajaa myös kansallista tarvetta olla mukana eurooppalaisessa keskustelussa kulttuuriperinnöstä ja Euroopan kulttuuriperintötunnus on yksi tärkeä areena näille keskusteluille.

Tuuli Lähdesmäki: Minusta ylipää-tänsä on kiinnostavaa se, miten ja miksi kulttuuriperintö on EU:ssa näin kovassa nosteessa kuin mitä se tällä hetkellä on – miten ja miksi tällainen noste on syntynyt ja mistä se kertoo. EUROHERIT-hankkeessamme on haastateltu runsaasti virkamiehiä, jotka ovat tekemisissä kulttuuriperinnön kanssa Euroopan komissiossa ja EU:n eri politiikkasektoreilla. Haastattelujen perusteella tuntuu, että kulttuuriperintö herättää kaikkialla vain positiivisia mielikuvia

ja ajatuksia. Erästä haastattelemaamme virkamiestä mukaillen: kulttuuriperintö on asia, josta on helppo olla samaa mieltä ja jonka merkityksestä on helppoa olla kiistelemättä, koska kaikkien mielestä se on tärkeä asia eurooppalaisille yhteiskunnille. Tämä mahdollistaa kulttuuriperinnön käyttämisen työkaluna monenlaisen politiikan harjoittamisessa. Mahdollisuus konkretisoituu etenkin komission harjoittamassa identiteettipolitiikassa, johon myös EHL liittyy.

Ulla Salmela: Ajatus, että kulttuuriperintö olisi helppo asia tarttua Euroopan unionissa on monimutkaisempi, kuin miltä se näyttää. Toki kulttuuriperintöön liittyy vahva positiivinen lataus, mutta samaan aikaan kulttuuriperintöön liittyy paljon erilaisia tulkintoja ja monenlaisia vaikeuksia ja haasteita. Esimerkiksi rajat ovat usein vaihdelleet eri puolilla Eurooppaa, ja monilla Euroopan historian kannalta keskeisillä kulttuuriperintökohteilla on erilaisia merkityksiä eri kansallisille kulttuureille. Yhteisen tarinan löytäminen näille kohteille ei ole helppoa. Erilaisten tulkintojen välinen suhde voi olla herkkä, ja yhteisen eurooppalaisen tarinan löytymiseen voi liittyä konflikteja.

Osa tästä vaikeudesta heijastuu myös poliittiseen puheeseen: Kaikki ei aina ole ihanaa ja mahtavaa. Toisaalta vaikeudet

voivat olla myös syy siihen, miksi kulttuuriperintö on tällä hetkellä Unionissa nosteessa. Kulttuuriperinnön kautta halutaan nostaa esiin myös vaikeita asioita. Euroopan unionilla ei ole mennyt viime vuosina hyvin ja monet asiat, jotka ovat olleet aikaisemmin itsestään selviä, eivät enää välttämättä ole sitä. Tällaisissa kriisitilanteissa usein kaivataan välineitä, joiden kautta voidaan käsitellä kriisiä. Kulttuuriperintö on viime vuosina ollut yksi näistä välineistä.

Suomi ja Euroopan kulttuuriperintötunnus (EHL)

Johanna Turunen: Mietitään seuraavaksi konkreettisemmalla tasolla, miksi EHL-jäsenyys on noussut nyt ajankoh-
taiseksi.

Ulla Salmela: Keskustelu eurooppalaisista arvoista, jota käydään myös osana tätä tunnusta, on tämän hetkessä Euroopan tilanteessa tärkeää. Tähän keskusteluun kuuluvat kysymykset ihmisoikeuksista, demokratiasta ja tasa-arvosta. Näistä asioista kannattaa ylipäättään keskustella ja tämä tunnus on yksi tapa nostaa näitä keskusteluja esille. Samalla olemme havainneet, että ne maat tai ne ilmansuunnat, jotka eivät ole niin aktiivisesti mukana tässä tunnuksessa, eivät myöskään näy tässä keskustelussa. Poh-

joisen ulottuvuuden mukaan saaminen on tärkeä asia, joka motivoi meitä olemaan nyt aktiivisempia.

Suomen opetus- ja kulttuuriministeriö on ollut EHL:n ympärillä käytävissä keskustelussa mukana sen alkulahteilta asti – ei liikkeelle panevana voimana tai keskeisenä toimijana, mutta kuitenkin aktiivisesti keskusteluisa mukana. Pitkän keskusteluihin osallistumisen jälkeen konkreettinen liittymisprosessi on tällä hetkellä käynnissä.² EHL-kohteiden hakukierroksia järjestetään kahden vuoden välein, ja realistinen tavoite Suomelle voisi olla pyrkiä mukaan vuoden 2021 hakuun. Vielä on paljon hallinnollisia askeleita otettava ja suunnittelua tehtävänä sen suhteen, kuka toimintaa Suomessa koordinoi ja millä tavalla se järjestetään. Prosessi kuitenkin haluttaisiin rakentaa ruohonjuuritasolta nousevaksi, jossa asian tuntijat tukevat tätä työtä ja viestintää. Läpinäkyvyys on tärkeä osa prosessia ja samoin osallisuus. Meidän tulee pyrkiä yhdessä määrittelemään kohteita. Paljon tuki riippuu myös siitä, millaista kiinnostusta kentällä on olemassa ja toisaalta miten me Museovirastosta käsin voimme tätä kiinnostusta myös synnyttää.

Johanna Turunen: Millaisia ajatuksia Suomen osallistuminen EHL:een herättää, jos sitä mietitään paikallises-

ta näkökulmasta ja nimenomaan aktiivisen kulttuuriperintökentän toimijan näkökulmasta?

Virpi Mäkinen: Tätä voi peilata Faron sopimuksen aineettoman kulttuuriperinnön lanseeraamiseen ja voimaantuloon, joka on vielä varsin tuore prosessi. Sopimuksen ympärillä käydyt keskustelut tietyssä mielessä toteuttivat tai konkretisoivat ilmiön, joka oli jo kentällä hyvin tiedostettu. Aineettoman kulttuuriperinnön määrittelyt ja käytännöt olivat jo tuttu ilmiö ennen Faron sopimuksen lanseerausta ja se oli varsin luontevaa ottaa siten vastaan. Kulttuuriperintötunnuksen tilanne on vähän erilainen. Se tarttuu eri tasolta toimintakenttääme ja tämä näkökulma ei ole kentällä vielä tuttu. Toisaalta kokemukset esimerkiksi Euroopan kulttuuriympäristöpäivistä ovat pääosin positiivisia. Euroopan kulttuuriympäristöpäivät tarjoavat meille uudenlaisia käytännön työvälineitä tuoda kulttuuriperintöä ja siihen liittyviä teemoja esille. Toivoin, että myös EHL:n kautta muodostuisi käytännön välineitä.

Lisäksi toivon, että tunnuksen kautta saataisiin nostettua esiin erityyppisiä kohteita verrattuna esimerkiksi maailmanperintökohteisiin, tai että voitaisiin nostaa esiin ajankohtaisia ilmiöitä, kuten maahanmuuttoon ja monimuotoi-

suuteen liittyviä teemoja. Toivon, että näkökulman muutos auttaa meitä katsomaan uudesta kulmasta myös alueellista kulttuuriperintöä.

Johanna Turunen: Sinulla Tuuli on pitkä historia sekä EU:n kulttuuritoimien että EHL:n tutkimuksen parissa. Mitä ajatuksia Suomen osallistuminen EHL:een sinussa herättää?

Tuuli Lähdesmäki: Kuten Ulla mainitsi, näen, että osallistumisen myötä avautuu näköalapaikka siihen, että mitä eurooppalaisuus ja eurooppalainen merkittävyys kulttuuriperinnön alueella voisi tarkoittaa. EHL:ssa mukanaolo tuo mahdollisuuden osallistua eurooppalaisen kulttuuriperinnön määrittelyyn ja tulkintojen tekemiseen. On tärkeää, että Suomi on tässä aktiivisesti mukana, emmekä tietoisesti jättäydy ulkopuolelle ja anna muiden tehdä näitä tulkintoja ja määrittelyjä. Lisäksi EHL:n kautta tarjoutuu monenlaisia yhteistyömahdollisuuksia kulttuuriperinnön alueella ja se täydentää muiden verkostojen kautta jo olemassa olevia mahdollisuuksia eurooppalaiseen ja kansainväliseen yhteistyöhön.

Lisäksi uskon, että EHL tuo uusia mahdollisuuksia kommunikoida omasta kulttuuriperinnöstä ja tehdä sitä tunnetuksi uusilla tavoilla sekä omassa yh-

teisössä että kansainvälisesti. Mahdollisuus kommunikoida oman kohteen merkityksiä laajemmalle yleisölle, kenties myös uusista näkökulmista ja uusien painotuksien, on tärkeä syy myös kohteille itselleen olla mukana EHL:ssa.

Mahdollisuudet ja riskit

Johanna Turunen: Jatketaan vielä syvemmälle niihin mahdollisuuksiin ja riskeihin, joita EHL-jäsenyyteen voi liittyä. Kulttuuriperinnöllä on usein erilaisia tulkintoja ja merkityksiä eri konteksteissa – olipa kyse sitten paikallisesta, kansallisesta tai eurooppalaisesta kontekstista. Mitkä teidän mielestänne ovat näiden eri tasojen yhteistyön suurimmat hyödyt ja mahdollisuudet? Entä mitä riskejä ja jännitteitä voi liittyä siihen, että kansallista kulttuuriperintöä merkityksellistetään eurooppalaisesta näkökulmasta?

Tuuli Lähdesmäki: Lähtökohtaisesti en näe kansallista ja eurooppalaista tasoa toisiaan poissulkevinä. Jos kohteella on vahva eurooppalainen merkitys, sillä voi samaan aikaan olla kansallisia, alueellisia, paikallisia tai jopa universaalisia merkityksiä. Erilaiset merkitystasot voidaan nähdä pikemminkin limittäisinä. Kaikista kulttuuriperintökohteista voidaan kertoa monenlaisia kertomuk-

sia, tehdä erilaisia tulkintoja ja lähestyä niitä monista perspektiiveistä. Se ei toki tarkoita, etteikö edellä kuvattujen tasojen välillä voitaisi hahmottaa myös jännitteitä. Tällaisen tasoajattelun yksi hyödyistä on siinä, että se voi auttaa näkemään tietyn kulttuuriperintökohteeseen liittyvät kertomukset isommasa mittakaavassa ja ymmärtämään siten paremmin, miten näiden eri tasojen tarinat linkittyvät toisiinsa. Menneisyys ei ole tapahtunut umpiossa, vaan historialliset tapahtumat ovat aina kytköksissä toisiinsa – samanaikaisesti eri tasoilla.

Riskinä Euroopan kulttuuriperintötunnuksessa – tai yleisemminkin erilaisissa tunnuksissa, listauksissa ja vastaavissa kulttuuriperintöbrändeissä – näen sen, jos niiden tavoittelu ohjaa liikaa niiden hakuprosessia. Näin voisi tapahtua esimerkiksi EHL:n kohdalla, jos kohde lähtisi tunnuksen saamismotivaation lähtökohdasta luomaan jonkinlaista utta, päälle liimattua tai sisällyksetöntä eurooppalaisuuden tarinaa itsestään.

Virpi Mäkinen: Olen samaa mieltä Tuulin kanssa siitä, että parhaimmillaan näille ohjelmille tyypillinen eurooppalaisten kytkösten tunnistaminen ja tunnistaminen avaa silmiä näkemään moninaisuutta oman alueen tai lähiympäristön kohteissa ja kulttuuriperinnössä. EHL:n kautta voitaisiin pyrkiä luomaan

nuorille ja lapsille kansainvälisyyteen suuntaavia tarinoita valituista kulttuuri-perintökohteista. Toisaalta EU:n ohjelmilla on usein taakkanaan ylhäältä käsin tapahtuva ohjaaminen, joka voi näkyä myös EHL:n toiminnassa. Yleinen mielikuva EHL:sta ei ehkä lähtökohtaisesti ole yhtä positiivinen kuin esimerkiksi UNESCO:n brändi.

Ulla Salmela: Koska EHL ei ole kovin monelle tuttu, sillä millä tavalla siitä viestitään ja miten se lanseerataan on paljon vaikutusta siihen, muodostuuko se positiiviseksi vai mahdollisesti enemmän vieraannuttavaksi ja etäiseksi. Osallistumalla EHL-toimeen voimme myös pyrkiä muuttamaan tunnusta ja vaikuttaa siihen, minkälaiseksi se muotoutuu. Suomi voisi ottaa EHL:ssa roolin, joka korostaa yhteisön näkökulmaa ja ruohonjuuritason näkemyksiä, ja sitä kautta vahvistaa moniäänisyyttä, koska ylhäältä päin ohjatun eurooppalaisen tarinan tuottaminen on yksi EHL:n keskeisistä riskeistä.

Kuten todettua, kohteille EHL voi olla tilaisuus miettiä uudesta näkökulmasta sitä, mitä ne ovat tai mikä jokin yhteisömmme tärkeänä pitämä asia on suhteessa eurooppalaisuuteen. EHL:n hyödyt liittyvät siihen, miten se voi herättää uteliaisuutta ja ajatuksia ja saattaa pohtimaan eurooppalaisuutta. Tietyn-

lainen kilpailuajattelu, joka tunnuksen hakemiseen kuuluu, voi todellakin tuoda esiin eurooppalaisuustarinoiden päälleliimaamista. Jos aletaan liikaa kilpailemaan siitä, että kuka saa mitäkin kohteita erilaisille listoille, silloin päälleliimaamisen vaara on ilmeinen. Sellaista emme tietenkään tavoittele, vaan katsomme, että hakuprosessi on arvokas sinällään eikä tavoitteena ole vain saatujen kohteiden määrä.

Johanna Turunen: Ajatukset päälleliimaamisesta ja eri tarinoiden haltuun ottamisesta liittyvät kysymykseen kulttuurisesta omimisesta. Kulttuurinen omiminen on ollut vahvasti esillä mediassa ja yleisessä keskustelussa viime aikoina. Miten te näette kulttuurisen omimisen eurooppalaisen kulttuuriperinnön kontekstissa?

Tuuli Lähdesmäki: Tämä on kiinnostavaa kysymys, ja EUROHERIT-hankkeessa on keskusteltukin kulttuurisesta lainaamisesta ja omimisesta. Olen itse kritisoinut Unionin kulttuuriperintöpolitiikkaa siitä, miten se eurooppalaistaa kulttuuriperintöä, jolla on vahva kansallinen, alueellinen tai paikallinen merkitys. Voiko sitä ajatella kulttuurisena omimisena? Joltain osin kenties voi, mutta pääasiallisesti kenties ei. Siinä ei liity samanlaista dominointia tai alisteista ase-

maa, joka yleensä liitetään kulttuuriseen omimiseen. Kulttuurinen omiminen on ajankohtainen teema, josta myös Suomessa on puhuttu paljon viime vuosina kulttuuriperintökysymyksen yhteydessä. Keskeisenä teemana näissä keskusteluissa on ollut erityisesti saamelaiskulttuuri.

Virpi Mäkinen: Kulttuuriseen omimiseen liittyvät keskustelut eivät ole juuriakaan liittyneet meidän museomme toimintaan. Saamelaiskulttuuriin liittyvä valtakunnallinen yhteistyö on tosin viime vuosina vilkastunut paljon. Saamelaisiin aineistoihin liittyvät esineistön palautukset eli repatriaatiot Etelä-Suomen museoista Lapin maakuntamuseoon ja Saamelaismuseo ja luontokeskus Siidaan ovat olleet runsaasti esillä.

Ulla Salmela: Kulttuurinen omiminen ei ole minun päivittäisellä työlistallani, mutta silti täytyy olla tietoinen siitä ajattelusta ja kysymyksistä, jotka siihen liittyvät. Kuten Virpi jo viittasikin, Kansallismuseo on tehnyt Siidalle suuren palautussopimuksen, jossa Museovirasto oli myös mukana.

Jäin vielä miettimään ajatusta, kuinka Euroopan unioni omii kansallista kulttuuriperintöä. Tämä on asia, josta minulla itselläni ei nouse minkäänlaista defensiää, mutta ajattelisin, että jos koh-

de tai siihen kytkeytyvät ihmiset haluavat pohtia kulttuuriperintöään eurooppalaisessa kontekstissa, siitä voi saada jotain positiivista lisäarvoa. Se on ensisijaisesti mahdollisuus, mutta siihen ei voi pakottaa.

Tuuli Lähdesmäki: Seurasin Euroopan parlamentissa käytyä keskustelua kulttuuriperintötunnuksesta ennen kuin se virallistui EU:n toimeksi. Parlamentissa usein debatoidaan hyvin värikkäin sanakääntein, joten nämä puheet erovat paljon Unionin poliittisten asiakirjojen retoriikasta. Erityisesti niiden puolueiden edustajat, jotka edustavat omissa kotimaissaan kansallismielisiä ja populistisia puolueita, nostivat parlamenttipuheissaan esiin sitä, miten EU omii EHL:n myötä kansallista perintöä itselleen. Näissä näkemyksissä kuuluivat tietenkin parlamentin poliittisen ääri laidan äänet.

Johanna Turunen: Näissä omimiskysymyksissä voidaan tunnistaa monia eri tasoja ja niihin liittyy useita erilaisia kokemuksia. Keskustelu eurooppalaisen ja kansallisten kulttuurien välillä on yksi näistä kokemuksista. Kenties se ei kuitenkaan täytä perinteistä käsitystä siitä, mitä kulttuurisella omimisella tarkoitetaan. Kulttuuriseen omimiseen liittyy hyvin vahvasti erilaiset valtahierarkiat ja syrjimisen kysymykset. Kulttuu-

rinen omiminen on kuitenkin tällä hetkellä vahvasti esillä oleva aihe, joka nostattaa myös mahdollisuuksia käyttää sitä poliittisiin tarkoituksiin.

Katse tulevaisuuteen

Johanna Turunen: Käännetään lopuksi katse tulevaisuuteen. Mitä odotatte erityisesti Suomen ja EHL:n kontekstissa tulevaisuudelta. Mitä se pitää sisällään?

Ulla Salmela: Tulevaisuus pitää sisällään varmasti monenlaisia jännittäviä retkiä eurooppalaisen kulttuuriperinnön parissa. Tämä keskustelu omalta osaltaan nosti toiveikkuutta siitä, että me voimme saada aikaan hyvää keskustelua eurooppalaisuudesta, siitä mitä se meille tarkoittaa ja toisaalta siitä, mitä me osana Eurooppaa olemme ja mikä meitä yhdistää. Tulevaisuudessa on tärkeää kohdistaa katse myös siihen, mikä meissä on samanlaista ja mikä erilaista, sillä näiden asioiden uudelleen miettiminen on tärkeää, kun ajatellaan Eurooppaa koskettavia isoja kysymyksiä kuten maahanmuuttoa. Toivoisin, että Suomi olisi jäsenyyden vahvistuttua aktiivinen tässä keskustelussa ja että voisimme tuoda yhteisöllistä näkökulmaa EHL:een ja sen kautta tukea moniäänisyyttä. Toivon myös sitä, että tässä prosessissa voisimme määritellä myös itseämme uudelleen.

Virpi Mäkinen: Minulla on hyvin samankaltaisia toiveita jatkon suhteen. Moniäänisyyden rinnalle toivon myös monialaisuutta: Sitä, että EHL ei jäisi pelkästään ammatillisesti viranomaisen asiaksi, vaan että sitä saataisiin viettyä erilaisten ja eri ikäisten toimijoiden pariin. Meillä on paljon kertomuksia, jotka eivät ole pelkästään meidän tarinoitamme, vaan vastaavia kertomuksia on paljon myös muualla Euroopassa – kuten vaikkapa siirtolaisuus. Näillä tarinoilla voidaan luoda jatkumoa sekä eri kulttuurien että myös eri sukupolvien välille. Tästä näkökulmasta ihmisten aito osallistuminen on keskeinen EHL:n elementti.

Tuuli Lähdesmäki: Olen myös samoilla linjoilla. Yksi tärkeä osa EHL-prosessissa on keskustelun herättäminen, sen ylläpitäminen ja ihmisten osallistaminen siihen. Meidän pitää löytää keinoja ideoida yhdessä kulttuuriperinnön eurooppalaisia merkityksiä. Pitää myös uskaltaa tarttua uusiin aiheisiin. Tänäpäinkin on sivuttu eurooppalaisesta näkökulmasta keskeisiä ajankohtaisia aiheita, kuten siirtolaisuutta, maahanmuuttoa, maastamuuttoa ja pakolaisuutta. Myös kieli ilmionä ja kulttuuriperintönä on kiinnostava keskustelu EU:n kulttuuriperintökontekstissa – samoin positiivisen erilaisuuden ja samuuden hahmottaminen ja poh-

dinnat siitä, mikä meitä yhdistää. Näiden pohdintojen kautta on mahdollista tarkastella myös itseään erilaisista näkökulmista. Tällaiset pohdinnat edellyttävät osallistumista. On tärkeää, että Suomessa tuomme oman panoksemme keskusteluun siitä, että mitä eurooppalaisuus voi tarkoittaa ja mikä Eurooppa on.

**

Keskustelut Suomen panoksesta Euroopan kulttuuriperintötunnukseen ja suomalaisista EHL-kohteista jatkuvat vuonna 2019 Museoviraston järjestämissä tapahtumissa.

Tuuli Lähdesmäki, dosentti, akatematutkija, musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos, Jyväskylän yliopisto. Lähdesmäki johtaa Euroopan tiedenevoston rahoittamaa EUROHERIT-hanketta (ERC 636177), jossa tutkitaan EU:n kulttuuriperintöpolitiikkaa ja -hankkeita.

Virpi Mäkinen, intendentti, Keski-Suomen Museo, Jyväskylä. Mäkinen vastaa maakuntamuseon kokoelmanhallinnasta, sen kehittämisestä sekä kokoelmiin liittyvästä tutkimus- ja dokumentointitoiminnasta.

Ulla Salmela, yli-intendentti, Museovirasto, Kulttuuriympäristöpalvelut, Ohjaus ja tuki -yksikkö. Salmelan johtama yksikkö on vastaa kulttuuriympäristön (arkeologinen kulttuuriperintö, rakennusperintö ja restaurointi) kehittämistehtävistä. Salmela osallistuu kulttuuriperinnön kansainväliseen yhteistyöhön Euroopan neuvostossa ja Euroopan unionissa sekä Itämeren maiden yhteistyössä sekä koordinoi Kulttuuriperinnön eurooppalaista teemavuotta.

Johanna Turunen, väitöskirjatutkija, musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos, Jyväskylän yliopisto. Turunen tutkii Euroopan kulttuuriperintötunnusta ja eurooppalaista kulttuuriperintöä jälkikoloniallinen teorian näkökulmasta. Turunen työskentelee EUROHERIT-hankkeessa.

1. Euroopan neuvoston puiteyleissopimus kulttuuriperinnön yhteiskunnallisesta merkityksestä, eli niin kutsuttu Faron sopimus, allekirjoitettiin Portugalissa vuonna 2005. Sopimus korostaa kohteiden suojelun sijaan yksilöiden ja yhteisöjen oikeutta vaalia omaa kulttuuriperintöä ja näkee kulttuuriperinnön taloudellisena, sosiaalisena ja kulttuurisena voimavarana.
2. Virallinen ilmoitus Suomen liittymisestä Euroopan kulttuuriperintötunnukseen julkistettiin 28.11.2018.

Kirjauutuuksia

Ahmed, Sara: Tunteiden kulttuuripolitiikka. Eurooppalaisen filosofian seura. 2018.

Ahonen, Jukka: Juuret Martsarissa. SKS 2019.

Aalto, Ilari & Helkala, Elina: Matkaopas keskiajan Suomeen. Atena. 2019.

Bucchi, Massimiano: Kuinka voitetaan Nobelin palkinto. Gaudeamus 2018.

Dosse, François: Strukturalismin historia I-II. Tutkijaliitto. 2011 ja 2018.

Escobar, Melba: Kauneussalonki. Aula & Co. 2018.

Eskola, Antti: Vanhanakin voi ajatella – Mielikuvista ja niiden voimasta. Vastapaino 2019.

Frisk, Matleena: ”Naiseni on oma itsensä.” Rakennettu luonnollisuus, ruumiilliset kulutus- tuotteet ja nuorten sukupuolten murros 1961–1973. Nuorisotutkimusseura 2019.

Haaparanta, Leila: Rajan taju. Filosofisia esseitä. Gaudeamus 2019.

Haasio, Ari; Ojaranta, Anu & Mattila, Markku: Valheen jäljillä. Avain. 2018.

Haavio, Martti: Suomalainen mytologia. SKS. 2019.

Hall, Stuart; Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli: Mitä on tekeillä? Esseitä vallasta, uusliberalismista ja monikulttuurisuudesta. Vastapaino 2019.

Harari, Yuval Noah: 21 oppituntia maailman tilasta. Bazar. 2018.

Harva, Uno: Elämänpuu – Uskontotieteellisiä tutkielmia. SKS 2019.

Heikkinen, Antero: Uuden aikakauden kynnyksellä. Elämä varhaismodernissa Euroopassa. Gaudeamus 2018.

Helttunen, Anne & Uusi-Hallila, Tuula: Naisia nimittäin – Kirjallisuutemme naishahmoja. SKS 2019.

Herkman, Juha: Populismien aika. Vastapaino 2019.

Hiltunen, Anna-Kaisa: Euroopan porteilla. Turvapaikkapolitiikan vaikeat vaiheet. Gaudeamus 2019.

Holmlund, Carl-Johan: Semioottinen silmä. Avain. 2018.

Hobsbawm, Eric: Kuinka muuttaa maailmaa – Kriittisiä esseitä Marxista. Vastapaino 2019.

Hämeenaho, Pilvi; Suopajarvi, Tiina & Ylipulli, Johanna: Soveltava kulttuurintutkimus. SKS. 2018.

Innerarity, Daniel: Vieraanvaraisuuden etiikka. Into. 2019.

Jokinen, Arto; Soikkeli, Markku & Kivimäki, Ville: Isänmaan miehet – Maskuliinisuus, kansakunta ja väkivalta suomalaisessa sotakirjallisuudessa. Vastapaino 2019.

Junnilainen, Lotta: Lähiökylä – Tutkimus yhteisöllisyydestä ja eriarvoisuudesta. Vastapaino 2019.

Juti, Riku: Lyhyt metafysiikan historia. Gaudeamus 2019.

Kaakkois-Aasia. Talous, ympäristö ja yhteiskunta. Toimittanut Erja Kettunen. Gaudeamus 2019.

Kainulainen, Siru: Elämäni kirjat. Vastapaino 2019.

Kanerva, Arla: Taiteen musta kirja – Miesten mielivallan historiaa. SKS 2019.

Kokkinen, Nina: Totuudenetsijät – Esoteerinen henkisyys Akseli Gallen-Kallelan, Pekka Halosen ja Hugo Simbergin taiteessa. Vastapaino 2019.

Korhonen, Riitta; Partti, Helen; Saarinen, Riitta & Takala, Liisa: Tiedenäisiä. Suomalaisia tutkimuksen ytimessä. Docendo 2019.

Kuorikoski, Juho: Pelिताiteen manifesti. Gaudeamus 2018.

Laine, Kimmo; Santakari, Minna; Seitajärvi, Juha & Hupaniittu, Outi: Unelmatehdas Liisankadulla - Suomen Filmitteollisuus Oy:n tarina. SKS 2019.

Laatikainen, Satu: Saunan kansa. SKS 2019.

Lehtonen, Lasse: Japanilainen musiikki. Gaudeamus 2018.

Marshall, Tim: Maantieteen vangit. Kymmenen karttaa, jotka kertovat kaiken maailmanpolitiikasta. Atena. 2019.

Max Weberin lukutapoja. Toimittaneet Niilo Kauppi & Kari Palonen. SoPhi. 2018. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7266-0>

Moilanen, Mikko: Suomen pyövelit. Docendo 2019.

Muraja, Tuomas: Perustulokoe-eläin. Vastapaino 2019.